

NOTES SOBRE LA TOPONÍMIA DE LES PEDRERES DE S'ESTELELLA (LLUCMAJOR)

Gabriel Alomar Garau i Bartomeu Clar Monserrat

XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia. La Real, 2007

S'Estelella –alguns, no sense motius justificats, escriuen s'Estalella– és el nom de la possessió que hi ha, al sud de Mallorca, entre els predis de Son Reynés i es Pas. Son Reynés és, de fet, el lloc on s'ha desenvolupat el nucli urbà costaner de s'Estanyol, en el límit oriental del municipi de Llucmajor. Aquest és un nucli que es documenta com a topònim l'any 1512 («*Un stenyol qui es al dit lloch*»: Aguiló 1996). És precisament dins un àrea contigua d'aquesta localitat on s'han trobat els toponímics que són objecte d'aquesta breu comunicació, la majoria d'aquests, com es veurà, relatius a pedreres de marès. Això no és en absolut un fet innovador, si es té en compte la profusió de dipòsits litorals de pedra arenítica tot al llarg de la costa del sud i sud-est de Mallorca en general, i llucmajorera en particular. Es tracta, aquests dipòsits, de sediments marins molt posteriors a l'orogènia alpina, integrats dins el mantell miocènic (Vindobonià) i assentats horitzontalment durant el període quaternari a través d'un llarg procés de sedimentació a causa de les successives transgressions i regressions del mar que han afectat l'illa al llarg d'una part important de la seva història geològica més o menys recent. El *marès* és, per tant, unes vegades una calcarenita escullosa d'edat miocènica i altres una arenisca plioquaternària; en altres paraules, el marès és material consolidat i litificat de formacions de dunes i platges antigues. En Geografia i Geomorfologia s'ha fet observar encertadament (Grimalt 1988; Gracia i Vicens 1998) el fet que les pedreres litorals de Mallorca suposen modificacions de caràcter antròpic d'aquestes formacions quaternàries. Cuerda y Sacarés (1992) ho han anomenat «aprofitaments del Quaternari», i Grimalt (1998), en aquest mateix sentit, ha parlat de «l'home com a factor geomorfològic» a Mallorca.

S'ha de dir, per altra banda, que la toponímia arreplegada ve a complementar –per bé que no a completar– la que de manera sistemàtica ha pogut recollir, entre d'altres autors, Cosme Aguiló en aquesta mateixa àrea geogràfica. En conseqüència, hi ha diferents fonts de partida a partir de les quals comunicar les troballes toponímiques més recents.

Pel seu caràcter litoral, o perquè és una possessió contigua amb la mar, la costa de s'Estelella ha estat històricament objecte d'explotació en forma de pedreres de marès obertes en gran part en la mateixa vorera de mar. La localització marítima de les pedreres més antigues s'explica perquè facilita el transport per mar de la pedra cap al lloc on s'ha de bastir la construcció. En canvi, les peces de marès de les pedreres més modernes són transportades per terra, en carro, aprofitant la xarxa de camins oberta a l'efecte, i que comuniquen el lloc d'extracció amb els nuclis de població que cal proveir. En general, moltes petites pedreres

de marès litoral s'obriren per abastir de pedra per a la construcció els nuclis de població més propers, i fins i tot abastir de pedra simplement una construcció aïllada propera a la pedrera, com ara una casa, una barraca o una cisterna. En el cas que aquí ens ocupa, les peces de marès extretes es destinaven principalment a la construcció de les cases de s'Estanyol.

Cap de les pedreres litorals observades a s'Estelella s'explota, ni molt menys, avui dia, però disposam de notícies –les que es comenten en aquest text– segons les quals l'activitat extractiva en aquesta zona perdurà al menys fins als anys 1960. En aquest sentit, les pedreres que se citen són totes recents, i s'han de diferenciar de les que els informadors anomenen «antigues», val a dir aquelles pedreres exhaurides que *sempre* han estat en el lloc, i que tenen, en certa manera, un cert caràcter «semiarqueològic» (Llabrés i Vallespir 1984). Aquestes pedreres més antigues presenten una foma característica, que prové d'un mètode d'extracció artesana, fonamentat en l'ús d'unes eines específiques –escoda o escodra, mall, perpal, tallant, llauna, picassó– que donen com a resultat un espai –el de la pedrera– més o menys corbat i irregular. Per contra, el sistema d'extracció modern es basa en l'ús d'una màquina regatadora equipada amb una serra de disc, tot produint uns espais més homogenis.

Entrant, finalment, en la qüestió pròpiament toponímica –que és principalment antropotoponímica– els informadors de s'Estanyol coincideixen en l'existència i l'ús actual,

Antiga pedrera de marès dels voltants de s'Estanyol (Llucmajor).

entre d'altres, dels topònims *es Racó de s'Arena*, *es Mollet de s'Estelella*, *es Mollet de sa Punta*, *sa Punta Negra*, *Cala en Timó*, *sa Cova Pudenta*, *sa Casa des Senyors* [de s'Estelella, de llinatge Cirera], *Cala en Bassí*, *Cala en Paiàs*, *es Observatoris* (el primer que es veu, d'Infanteria, i el segon d'Aviació), *es Bassal* (que correspon a la desembocadura del torrent de Garonda), *s'Escar d'en Giqueta*, *ses Dones Mortes*, o toponímics de pesqueres com les de *es Coenar* o *es Fortet de Vallgornera* (està envoltat d'arena, i és llarg i estret). En allò que es refereix a «anar a fer pedreny» o «anar a fer mitjans», que és la manera com s'anomenava anar a trencar peces de marès, l'extracció del marès en aquesta petita part de l'illa de Mallorca ha deixat, com no podia ser menys, els següents noms de lloc, quasi tots corresponents a la península de sa Punta Plana, i sobretot entre la mateixa punta Plana i es Banquet de Ponent: *pedreres de sa Cova Pudenta* (daten de devers 1940), *pedreres de sa Punta Negra*, *pedrera d'en Biel i d'en Damià «de Ca na Marola»* (es refereix a una pedrera oberta per Damià Panissa Salvà *de Ca na Marola* i de Biel Panissa Moll, també *de Ca na Marola*, i explotada entre els anys 1940 i 1945), *pedrera d'en Sebastià «Sepelín» i d'en Pep «Carboner»* (es refereix a una pedrera oberta per Pep Penya Pascual *Carboner* i Sebastià Penya Pascual *Sepelín*, i explotada també entre els anys, aproximadament, 1940 i 1945), *pedrera d'en Jaume «Marola»* (es refereix a Jaume Panissa Salvà «de Ca na Marola»), *pedrera de Cala en Timó / sa Pedrera d'en Coix o d'en Miquel «Coix»* (es refereix a Miquel Moll Ballester, *Coix*, explotada des d'abans de l'any 1940 i també posteriorment), *pedrera d'en Tomeu «Coix»* (es refereix a Tomeu Moll Mas, *Coix*, i està situada a l'interior de s'Estalella), *sa Pedrera de Cala en Bassí* (anterior a l'any 1940), i *sa Barraca de sa Pedrera de Cala en Paiàs* (igualmente anterior a 1940). Les dates esmentades de l'any 1940 –posteriors i anteriors– es refereixen a una dècada que coincidí amb el desenvolupament urbanístic del nucli de s'Estanyol, i que va anar acompanyat, per tant, de l'obertura de noves pedreres. Les cites dels noms dels trencadors de marès corresponen a trencadors que ho eren a temps parcial, ja que sovint eren els mateixos pescadors de s'Estanyol els que trencaven quan, meteorològicament, la mar no era navegable. En canvi, les pedreres d'en Miquel *Coix* i de Cala en Timó foren explotades per trencadors *externs* procedents de ses Cadenes.

BIBLIOGRAFIA

GRIMALT GELABERT, M. «L'home com a factor geomorfològic a Mallorca. L'enginyeria popular amb finalitat antierosiva». A: FORNÓS, J. J. (ed.). *Aspectes geològics de les Balears*, edició en commemoració del X *Symposium sobre l'Ensenyament de les Ciències de la Terra (AEPECT)*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 1998, pàg. 423-434.

AGUILÓ, C. *La toponímia de la costa de Lluçmajor*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Treballs de l'Oficina d'Onomàstica II, 1996.

CALVIÑO, C. i CLAR, J. *Les barraques de Llucmajor, una arquitectura popular. Antropologia i etnografia de la foravila llucmajorera*. Palma: Consell de Mallorca, 1999.

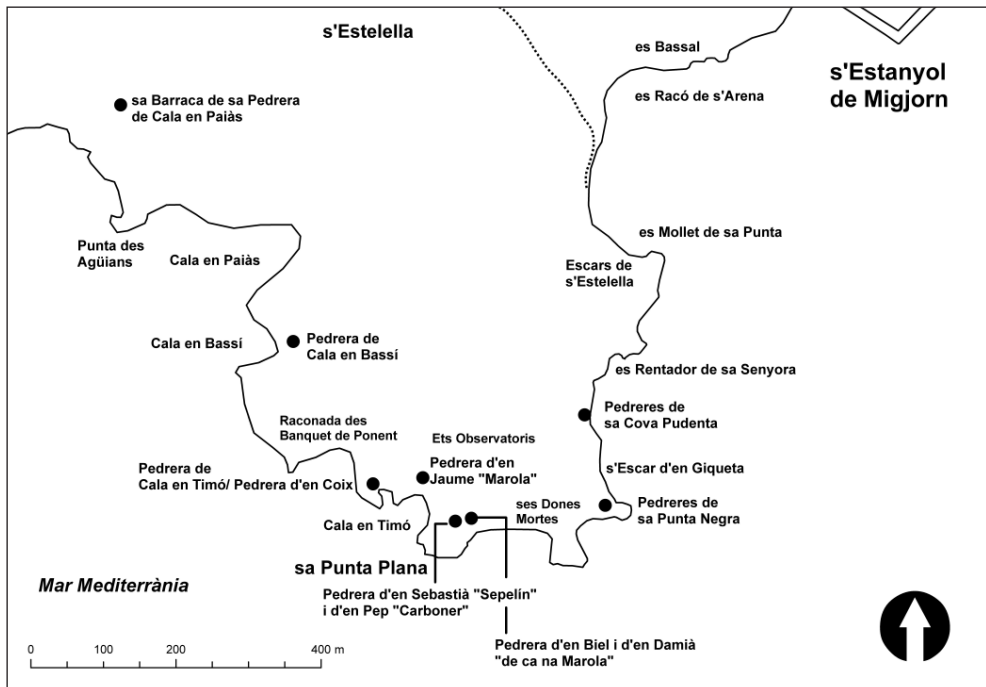
CALVIÑO, C. i CLAR, J. «Las *barraques*, construcciones rurales en el término municipal de Llucmajor (Mallorca). Una visión general». *Zahora. Revista de tradiciones populares*, núm. 38 (2003). Vol. II: *I Congreso Nacional de Arquitectura Rural en Piedra Seca*.

CUERDA J.; SACARÈS, J. *El quaternari al Migjorn de Mallorca*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Direcció General de Cultura, 1992.

FONT OBRADOR, B. *Historia de Llucmajor*. Vol. II. Palma: Gráficas Miramar, 1974.

FULLANA, M. *Diccionari de l'art i oficis de la construcció*. Palma: Editorial Moll, 1984. (Els treballs i els dies, 11).

ROSSELLÓ VERGER, V.M. *Mallorca, el Sur y el Sureste*. Palma: Cámara de Comercio de las Islas Baleares, 1964.

Alguns topònims de pedreres de marès i d'altres noms de lloc, en la part occidental del nucli de s'Estanyol de Migjorn. En línia discontinua, els límits de la possessió de s'Estelella amb s'Estanyol.